
ВИШНЬОВА В.П.,
магістр педагогіки вищої
школи, методист, Міжгалузовий
інститут безперервної освіти,
ДВНЗ «Національний гірничий
університет», м. Дніпропетровськ

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ВЕЧІРНЬОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

В статті розглядаються особливості самостійної роботи студентів вечірньої форми підготовки за умов навчання за кредитно-модульною системою.

Ключові слова: самоосвіта, самостійна робота студента, вечірня форма навчання.

В статье рассматриваются особенности самостоятельной работы студентов вечерней формы подготовки в условиях обучения по кредитно-модульной системе.

Ключевые слова: самообразование, самостоятельная работа студента, вечерняя форма обучения.

In the article the features of students' independent work evening form of training for the learning environment for credit-modular system.

Key words: self-education, self-study student, evening studying.

Постановка проблеми. Сутнісною ознакою ХХІ ст. є глобалізаційна інтеграція. Вона невинно пов'язує не лише ринки та технології, а й держави-нації, демонструючи свій потужний вплив на життя людини й суспільства. Безсумнівним є те, що світ стає цілісним у фінансово-економічному, інформаційному та технологічному аспектах. Інтеграційні процеси охоплюють і культурно-духовну сферу, зокрема освіту [1, 17].

Освіта як ключовий елемент суспільного розвитку характеризується,

по-перше, цінностями, на які вона орієнтується, по-друге, завданнями, які вирішує, по-третє, методами, які для цього використовуються. Основне завдання сучасної освіти - підготовка універсального спеціаліста з глибокими знаннями. Вочевидь, вирішити дане завдання неможливо шляхом одноразового навчання, незалежно від програм, що використовуватимуться, та кваліфікації викладачів, що приймають участь у навчальному процесі. Навчати ж одну особу кілька разів є недоцільно, адже це перетворює навчання на самоціль. Наблизитися до

© Вишньова В.П., 2012

виконання головного завдання освіти може допомогти Болонська система, яка базується на кредитно-модульній технології навчання. Акцентування уваги на самостійній роботі студентів, на самонавчанні, дозволяє розвинути здатність до самостійного мислення, самонавчання, формуючи навички здобуття знань у майбутньому (не лише через університетську систему) [2].

Сучасна реформа вищої школи на засадах європейських стандартів підготовки кваліфікованих та конкурентно спроможних спеціалістів серед усього іншого передбачає перетворення студента з пасивного споживача знань в активного здобувача їх в процесі самоосвіти. Посилення ролі самостійної ролі студента (далі – СРС) означає принципово нову організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Він повинен вибудовуватися таким чином, щоб формувати і розвивати творчі здібності майбутнього фахівця, зробити його здатним до інноваційної самодіяльності [3].

Дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вивчення різних аспектів СРС займалися О.В. Соболевська, Б.І. Холод, І. М. Дичківська, М.В. Головка, О. О. Кузнєцова та ін. Поняття «самостійна робота» як категорія педагогіки по-різному трактується у педагогічній науці: самостійна робота - це діяльність студентів, що відбувається без безпосереднього керівництва викладача, хоча спрямовується і організується ним ; самостійна робота - це специфічний педагогічний засіб організації і керування самостійною діяльністю студентів у навчальному процесі, яка повинна включати метод навчального чи наукового пізнання ; самостійна робота - це конкретний вияв розуму; самостійна робота - це специфічний вид навчально-пізнавальної діяльності чи сполучення декількох видів; самостійна робота - це різноманітні види індивідуальної та групової пізнавальної

діяльності студентів, що здійснюється ними на аудиторних заняттях та у поза навчальний час.

У зарубіжній педагогічній літературі для визначення поняття «самостійна робота» використовують ряд понять, які підкреслюють різні аспекти цієї роботи. Німецькі педагоги термін «самостійна робота» використовують, як правило, у тому значенні, яке найбільш поширене у вітчизняній педагогіці. Іноді використовується поняття «опосередковане навчання» тобто робота, яка здійснюється під опосередкованим керівництвом викладача, протилежне поняття -»пряме» (безпосереднє) навчання, що відбувається під директивним керівництвом викладача. У педагогічній літературі Австрії, Швейцарії знайшов застосування термін «тиха робота», який підкреслює, що робота здійснюється наодинці. У французькій і англійській педагогічній літературі можна зустріти термін «індивідуальна робота». У США користуються терміном «незалежне навчання», що означає таку пізнавальну діяльність, при якій студенти отримують навчальні плани-програми і їм надається відносно велика свобода добору засобів і методів засвоєння.

У сучасній вітчизняній дидактиці самостійна робота студентів розглядається, з одного боку, як вид навчальної праці, який здійснюється без безпосереднього втручання викладача, але під його керівництвом, а з іншого - як засіб залучення студентів до самостійного оволодіння методами самостійної пізнавальної діяльності й розвитку інтелектуальних потенційних можливостей кожної особистості, але цього можна досягти лише тоді, коли вона організується і реалізується у навчально-виховному процесі як цілісна система- що пронизує всі етапи навчання студентів у вищому закладі освіти.

Отже, розуміємо, що самостійна робота студента - це обов'язкова складова його навчальної діяльності. А.Г. Молибг розглядає самостійну роботу як основу вищої освіти . Без самостійної

роботи студентів вища освіта не може забезпечити повноцінної підготовки майбутніх фахівців високого рівня [4].

Про актуальність обраної теми свідчить значне підвищення ролі і статусу СРС при введенні кредитно-модульної системи. У більшості праць науковців розглянута самостійна робота студента, як правило, денної форми навчання. Особливостям самостійної роботи студентів вечірньої форми навчання наукових праць, на жаль, не присвячено.

Згідно з положенням про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі, самостійна робота студентів охоплює: підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо); виконання завдань з навчальної дисципліни протягом семестру; роботу над окремими темами навчальних дисциплін відповідно до навчально-тематичних планів; підготовку до практики та виконання завдань, передбачених практикою; підготовку до всіх видів контрольних випробувань, у тому числі до курсових, модульних і комплексних контрольних робіт; підготовку до підсумкової державної атестації, у тому числі й виконання випускної кваліфікаційної роботи бакалавра, спеціаліста та магістра; роботу в студентських наукових гуртках, семінарах; участь у роботі факультативів, спецсемінарів; участь у науковій і науково-методичній роботі кафедр, факультетів; участь у наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах [5].

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується навчальним планом (робочим навчальним планом) і, згідно із положенням Закону України «Про вищу освіту», повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної навчальної дисципліни [6].

При розгляді загального поняття СРС, слід звернути увагу на відмінності, які існують між самостійною робо-

тою студентів денної форми навчання та вечірньої. По-перше, студенти цих двох форм підготовки мають різний графік навчання. По-друге, вечірня форма навчання відрізняється від денної кількістю аудиторних годин: лекцій, практичних, семінарів та лабораторних робіт. На вечірньому відділенні їх менше. У багатьох ВНЗ програма підготовки на вечірньому відділенні подається в скороченому вигляді. Акцент робиться на профілюючі дисципліни. Певні дисципліни викладаються в меншому об'ємі або відсутні зовсім.

Вікова різниця також відмінна на денній та вечірній формах. Як правило, студенти денної форми навчання в основному одного віку. Донедавна на вечірньому відділенні навчались дорослі люди, які, як правило, вже мали досвід роботи зі спеціальності. На сьогодні суворих обмежень не має для вступу на вечірню форму навчання. Не робиться акцент на вік та стаж роботи. Зараз зустрічаються змішані групи серед студентів вечірньої форми підготовки. Середній вік студентів – 18-28 років.

Студенти денної форми мають можливість безпосередньо спілкуватися з викладачами в максимальному об'ємі. Особистісний фактор відіграє велику роль в освіті. Від викладача на лекції можливо дізнатися більше структурованої інформації, ніж з підручника або з Інтернет. Студент денного відділення також має більше часу на відвідування бібліотек, конференцій, що безумовно поглиблює теоретичні знання, які є необхідною базою для оволодіння спеціальністю.

Більшість студентів вечірньої форми, починаючи з другого курсу, поєднують навчання та роботу за фахом. Це позитивно з того погляду, що студенти отримують реальні знання на практиці. Їх самостійна робота над вивченням певних предметів має відмінності у порівнянні з самостійною роботою студентів денної форми.

Всі перелічені фактори потрібно

обов'язково враховувати не тільки студентам вечірньої форми навчання при підготовці до занять, але й викладачам. Дуже вагома роль викладача у зорієнтуванні студента на самостійну діяльність. Хоча здатності і можливості студентів до самостійної роботи різні, загальні вимоги до організації такої роботи однакові для всіх: регулярність і систематичність, виокремлення головного в будь-якому матеріалі, розуміння його, а не просто заучування [7].

Підготовка майбутніх спеціалістів при організації та управлінні самостійною роботою студентів стає ефективною за умови врахування викладачем функцій педагогічного управління цим процесом, серед яких ми визначили такі: організаційна, коректуюча та контролююча. З другого боку, у професійній діяльності викладача щодо організації самостійної роботи тих, хто навчається, крім прямого управління, де об'єктом впливу є особистість, необхідно ураховувати також принципи непрямого управління. Спроби управляти студентами лише маніпуляційно можуть викликати агресивну реакцію, відчуження або замкненість та блокування взаємодії, та інші негативні. а нерідко й конструктивні прояви, при підході до професійної діяльності викладача, як до процесу, що не тільки прямо іде й опосередковано впливає на професійний розвиток майбутніх фахівців; останні самі мають право вибору особистого реагування, що проявляється у формах активності особистості. Можна сказати, що, чим досконаліший та сприятливіший клімат управління процесом самонавчання, тим ефективніше здійснюється професійний розвиток майбутніх фахівців.

Результати проведених досліджень показали, що більшість тих, хто вступає до вищого навчального закладу (на вечірню форму навчання), недостатньо володіє методами і прийомами, не завжди знає всі можливі засоби здійснення самостійної пізнавальної діяльності. Їм доводиться засвоювати нові елементи культури і технології розумової пра-

ці. Без навичок самостійної роботи, без стійкого прагнення до постійного поповнення, оновлення і вдосконалення знань у процесі самостійної роботи навчання у вищому закладі освіти значно уповільнюється або й зовсім унеможливується. У процесі самостійної пізнавальної діяльності студент має навчитися виділяти пізнавальне завдання, добирати способи їх розв'язання, здійснювати операції самоконтролю за грамотністю виконання поставлених завдань, удосконалювати методи реалізації творчих знань. Формування умінь і навичок самостійної роботи студентів може відбуватись не лише на свідомій, а й на інтуїтивній основі. У першому випадку вихідною базою для правильної організації діяльності слугує усвідомлене розуміння цілей, завдань, форм, методів роботи, свідомий контроль за її процесом і результатами самостійної роботи студентів, зміст та види завдань для неї досить обмежені і трактуються неоднозначно. Це пов'язано з тим, що раніше мова йшла про організацію, методику та забезпечення самостійної роботи під час аудиторних занять, а сьогодні центр уваги перемістився на самостійної роботи студентів в позааудиторний час; б) час видачі завдань з різних дисциплін та їх обсяг неузгоджені, що призводить до нерівномірності завантаження або перевантаження студентів; в) виконані студентами завдання часто з різних причин залишаються не проконтрольованими, нехтується необхідність у стимулюванні самостійної навчальної діяльності студентів; г) безсистемність розроблення та застосування завдань для самостійної роботи, відсутність їх різноманітності, а також форм контролю; д) глибоко теоретичні розробки з питань управління СРС не конкретизують шляхів розв'язання проблем, які виникають при безпосередньому їх впровадженні у навчальний процес.

Уміння особистості самостійно організовувати свою навчальну роботу - важлива умова повноцінної навчальної діяльності дорослих, особливо сту-

дентської молоді. Доросла людина як суб'єкт навчальної діяльності повинна володіти системою інтелектуальних, моральних та вольових якостей, які дозволяють людині самостійно керувати процесом свого навчання.

Отже, підготовка спеціалістів вищої кваліфікації має бути спрямована на формування здатності до самостійної творчої діяльності. Ця робота повинна носити систематичний, а не епізодичний характер.

Доведено, що самостійна робота студентів успішно здійснюється за наявності певних умов: чітко визначені мета і завдання самостійної роботи; усвідомлене ставлення студентів до необхідності самостійної роботи; наявність обґрунтованого змісту і засобів здійснення самостійної роботи; розподіл студентів за рівнями на основі існуючих відмінностей в особливостях і змісті самостійної навчально-пізнавальної діяльності, їхній мотивації та умінні організовувати самостійну

роботу; чітке уявлення кожним студентом того обсягу самостійних практичних робіт, який він повинен виконати за певний проміжок навчального часу (за семестр чи навчальний рік); ознайомлення студентів зі змістом передбачених для самостійної роботи практичних робіт; наявність зразків виконуваних практичних робіт і рекомендацій щодо їх виконання; знання вимог до оцінювання кожної роботи викладачем; можливість своєчасно отримати потрібну консультацію від викладача [4].

Отже, якісна підготовка висококваліфікованих фахівців за вечірньою формою в умовах Болонської системи, конкурентоспроможних на ринку праці, а також здатних до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності за своєю спеціальністю буде здійснена при врахуванні крім інших складових і особливостей самостійної роботи студентів за даною формою підготовки.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Журавський В. С., Згуровський М. З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ “Вид-во “Політехніка”, 2003. – 195 с.
2. Лук'янихіна О.А., Вакуленко І.А. Переваги самостійної роботи студентів у рамках кредитно-модульної системи [Ел. ресурс]. - Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/9430/1/508630.pdf>
3. Соболевська О.В. Самостійна робота студентів як складова Болонського процесу / О.В. Соболевська // Вища освіта України. – 2010. – № 3. – Т. II (20). – С. 307.
4. Управління системою контролю самостійної роботи студентів вищої школи [Ел. ресурс]. - Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-10870-10.html>
5. Тимчасове положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців(Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23 січня 2004 р. № 48). [Ел. ресурс]. - Режим доступу до журналу : <http://www.minagro.gov.ua/page/?n=5192>.
6. Закон України “Про вищу освіту” №2984-III, із змінами від 19 січня 2010 р. [Ел. ресурс]. - Режим доступу до журналу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>.
7. О. О. Кузнєцова Особливості самостійної роботи студентів як складової навчального процесу [Ел. ресурс]. - Режим доступу:http://maup-sevastopol.narod.ru/e_katalog/p09_03.pdf